

Klasskamrater revisited

Om klass i ett diskursteoretiskt perspektiv

MATS LINDQVIST innehar en professur i etnologi med öst-europainriktning vid Södertörns högskola. Han leder och forskar för närvarande inom projektet "Global kapitalism och vardagliga motståndformer i gränssnittet mellan Öst och Väst" finansierat av Östersjöstiftelsen. Forskningen berör möjligheter och begränsningar när det gäller att utveckla en transnationell solidaritet mellan löntagare i Östersjöregionen. Publicerade tillsammans med Beatriz Lindqvist 2008 boken När kunden är kung: Effekter av en transnationell ekonomi, Boréa förlag.

What happened to Socialism and Marxism in the 1980s and 1990s was that the alternative forces appeared to melt away. While the inequalities of capitalism were increasing in most countries, while the global gap between rich and poor was widening, and while the brutality of the rulers of the main capitalist states was reaffirmed again and again, the dialectic of capitalism was imploding (Therborn 2008:114).

Min marxistiskt inspirerade avhandling *Klasskamrater* utkom 1987 och var utifrån sociologen Göran Therborns retrospektiva beskrivning ovan ett sent inlägg i en teoripolitisk debatt som var på väg att förlora sin centrala ställning inom akademien. Inom etnologiämnet blev klassanalysens gyllene era förhållandevis kort. Inte mycket mer än ett decennium skulle det visa sig.

Men notera att Therborn skriver "... *appeared* to melt away". Den modernistiska marxismen må vara död, men inte den radikala samhällskritiken. I spåren av nyliberalismens globala triumfer formulerades nya, samhällsligt utmanande "-ismer"; som till exempel postmodernism, poststrukturalism och postmarxism. Kanske mest framträdande i den postmarxistiska genren är de politiska filosoferna Ernesto Laclau och Chantal Mouffe. De tillhör de få som uttalat accepterar beteckningen postmarxister om sig själva. Kortfattat kan postmarxister beskrivas som sådana vilka har en bakgrund i marxismen, men vars senare publikationer och diskussioner visar att de har passerat marxismens ontologiska premisser. Kontinuiteten är bruten, men samtidigt markerar det andra ledet *-marxism* att det handlar om att utveckla en ny politisk strategi för vänsterinriktade rörelser (Gustavsson 2008:9).

Klassbegreppet är kärnan i marxismen och därför är

det knappast förvånande att klass (i marxistisk mening) figurerar sparsamt i samhällskritiska diskussioner och analyser efter den språkfilosofiska och politiska vändningen på 1980-talet. Men samtidigt är det många tänkare som likt Therborn menar att klassamhället fortfarande är en realitet, kanske i ännu högre grad än tidigare. Det finns alltså övertygande argument för att klass bör få tillbaka sin plats i den kritiska analysen. Men hur?

Postmarxismen i Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes tappning är ett seriöst försök att integrera poststrukturalistiska dekonstruktioner av metaberrättelser i en teori och politisk strategi som förvisso är bortom marxismen, men på samma gång marxistisk genom sitt fokus på radikal vänsterkritik (Torfing 1999:3). Kritiken mot nyliberalism, kapitalism, marginalisering och exploatering av fattiga för rikas intressen är alltså bärande i den postmarxism som Laclau och Mouffe formulerar. Men samtidigt hanteras begreppet klass ganska styvmoderligt i till exempel klassikern från 1985, *Hegemony and Socialist Strategy*. Det återfinns inte heller i den begreppsflora som utgör hörnstenarna i den postmarxism som i mer metodinriktade verk fått beteckningen diskursteori (se t.ex. Winther Jørgensen & Phillips 1999).¹

Det betyder inte att klass är helt frånvarande i Laclaus och Mouffes manifest från 1985, endast att det inte teoretiseras i sådan grad att det blir tydligt hur det konkret ska brukas i ett diskursteoretiskt perspektiv.² Därför är det angeläget att ställa frågorna: Vad är skillnaden mellan hur marxister och diskursteoretiker ser på klass? Hur ska klass praktiskt hanteras i analys och framställning när perspektivet är diskursteoretiskt?³ I denna artikel kommer jag att försöka besvara dessa och när-

liggande frågor genom att med nya ögon återvända till min avhandling *Klasskamrater*, skriven inom en av marxismens traditioner: en agensorienterad ansats där klass ses som effekten av ett görande (Thompson 1963; 1978; Kosik 1978). Hur hade jag tänkt, analyserat och skrivit med klass och klasskamp i fokus om jag hade väglett av Laclaus och Mouffes diskursteori?

KLASS SOM DISKURS

Den betoning på *görandet* i en konkret historisk vardagsverklighet som motorn i förändringsprocessen som förfäktas i min avhandling innebär att det finns vissa beröringspunkter med det postmarxistiska perspektivet. I detta ifrågasätts på ett likartat sätt de metafysiska och deterministiska dragen i den ortodoxa marxismen. Inget i den världshistoriska processen händer med någon tvingande nödvändighet. I detta sammanfaller kritiken, men när det gäller synen på alternativet avviker perspektiven från varandra. För E.P. Thompson och Karel Kosik finns det en "sanning", nämligen Marx' tes om att det är människan som är historiens subjekt. Tesen är en politisk artikulation genom att den kan få människor att tänka och agera *som om* människan vore historiens subjekt. I min avhandling styr denna tes mitt tänkande, analys och skrivsätt från första till sista meningen, vilket indirekt blir en (oreflekterad) ansats till betydelsefixering, det vill säga ett försök att skapa entydighet och objektivitet i ett fält där olika diskurser strider om rätten att få tilldela och inrätta världen efter *sin* mening. Så låt oss avobjektivera framställningen för att precisera utfallet om diskursteori varit utgångspunkt för granskningen.

När människorna kommer till fabriken 1882 för att arbeta möter de en ny samhällsform. I den fysiska miljön märks det bland annat av att mitt i "byn" finns inte kyrkan, utan järnvägsstationen, kommunhuset och den stora fabriksbyggnaden. "Svedala" är inte resultatet av metafysiska drivkrafter som utvecklingen, historiens lagar eller industrialiseringen. Inte heller, som förfäktas i avhandlingen, av suveräna subjekt i form av förmögna godsägare i bygden, av smedmästaren Åbjörn Andersson och hans kapitalstarka vänner. Samhällsbildningen är en konsekvens av national/liberala diskursers dominans, som i strid med feodal/konservativa diskurser lyckats tillfälligt fixera det sociala och materiella i linje med de behov och funktioner som ett industrikapitalistiskt system kräver. Dessa diskurser positionerar människor som "fria individer", alla i grunden lika genom att de tillhör "folket". Att några positioneras som egendomsägare och andra som människor utan

egendom (lönearbetare) förändrar inte det faktum att alla har en plats i folkgemenskapen, alla lika oundgängliga i samhällsmaskineriet.

Utifrån ett diskursteoretiskt perspektiv ses Svedala samhälle 1882 som en materialisering av liberala och nationalistiska diskurser, en temporär tillslutning som för tillfället ger lite utrymme för andra primära identifikationsmöjligheter än "individ" och "svensk".⁴ Alla ingår förvisso temporärt eller mer fast i olika grupperingar, i till exempel speciella yrkeskategorier, men man gör det i termer av social kategori inom en i grunden harmonisk samhällsgemenskap. I den mån människor formerar sig i olika sammanslutningar är det införstått att det görs för att det gagnar individen. Den centrala skiljelinjen mellan "vi" och "dom" dras i detta perspektiv mellan svenskar och andra nationaliteter. Men de borgerliga diskursernas dominans är inte absolut. Det kan ifrågasättas om fabriken under de första två decennierna drivs strikt efter moderna kapitalistiska affärsprinciper.⁵ För att påvisa kontinuiteten med fabrikören/smedmästarens bysmedja kallar jag i ett sammanhang industrin i Svedala en "större smedja" (Lindqvist 1985:152). Visserligen är alla subjekt *överdeterminerade* men fabrikören är det i särskilt hög grad vid denna tid. Han positioneras av motstridiga diskurser som står i konflikt med varandra. För att uttrycka det kort är den traditionella hantverkardiskursens *nodalpunkter* kvalitet och heder, till skillnad från den kapitalistiska där vinst är en central nodalpunkt.

Diskurserna ger därmed olika direktiv för det sociala handlandet. De motstridiga verklighetsbilderna underbyggde det hot om konkurs som var ständigt närvarande under de första åren. Det berättas bland

*Omslaget till Mats Lindqvists avhandling
Klasskamrater (1987).*

annat om fabrikörens oförmåga att hantera pengar, van som han var vid agrarsamhällets stora inslag av bytesekonomi. När det var avlöningstillfälle för de anställda sades han jakta runt bland sina kunder bönderna i trakten för att samla in kontanter för obetalda räkningar. Så pendlade Åbjörn Andersson i sitt agerande mellan de på flera sätt *antagonistiska* subjektpositionerna smedmästare respektive industriföretagare. Långivarna rasade mot Anderssons oförståelse inför hur en affärsrörelse ska drivas, inte lugnade förrän en modernt skolad ingenjör i praktiken tog över ledningen för verkstaden 1893.

Alla subjekt är som sagt överdeterminerade. De är positionerade av olika diskurser parallellt, vilket oftast inte innebär några problem. Det går till exempel utmärkt att vara både "svensk" och "arbetare" (jfr Hobsbawn 1994). Men under 1890-talet började den harmoniska relationen mellan dessa båda identiteter förändras. I arbetarkommunens protokoll från 2 juli 1908 (ett citat som tillika inleder avhandlingen) kan man läsa följande med anledning av den ny tillträdde kungen Gustav V planerade besök i Svedala på sin eriksgata:

På grund av att allas vår mäktige beskyddare Hans Majestät Konung Gustav V genom ofentliga kungörelsen låtit meddela att Han av nåd och kärlek till sitt folk, vill låta sitt anletes sol utkasta sina strålar även över detta samhälle vid en genomresa, samt att på grund härav våra kommunalpampar och ordensjägare i sin underdånighet bland annat ämnar mot full betalning ditkommendera sina slavar för att de med sin oansenliga stofthydda må förhjälpas dem att uppfånga någon av de vid olika tillfällen från höjden nedfallande skimrande stjärnorna, beslutar mötet; att ingen arbetare må gå dit, trots kommendering, samt att föräldrarna även må hålla sina barn från denna tillställning (1987:11).

Här är det uppenbart att den nationella identiteten och arbetaridentiteten har omdefinierats så att de nu står i ett antagonistiskt förhållande till varandra. Arbetarkommunens mötesdeltagare artikulerar besöket i en klassdiskurs där befolkningen är uppdelad i antagonistiska klasser och där kungen företräder den härskande klassens intressen. Med ironi och löje som vapen angrips kungen och hans lokala proselyter och det beslutas att alla arbetare ska undvika att besöka tillställningen, så skadlig att också barnen bör hållas därifrån. Två skilda samhällssyner står i bjärt kontrast till varandra. Skiljelinjen mellan vi och de andra dras här inte mellan nationer utan mellan klasser. Samtidigt visar diskussionen och beslutet att det även är en strid inom arbetarbefolkningen mellan olika antagonistiska diskurser som vi bevittnar. Det framkommer i protokollen skrivna efter kungens besök att det var ett antal arbetare som trotsade arbetarkommunens beslut utan, som det skrevs, giltiga skäl. Bilden kompliceras ytterligare av att här positionerades subjekt inte enbart av nationalistiska och marxistiska diskurser utan även av feodala, där vördnad inför kungen var lika självklar som inför Gud och andra husbönder. Detta visar att vi befinner oss i en tid av djup kultur- och samhällsomvandling (*dislokation*, med Laclaus terminologi) där en hegemoni med koppling till feodala strukturer utmanas av en borgerlig diskurs med förankring i den framväxande industrikapitalismen, som i sin tur utmanas av en annan hegemonisk intervention med fäste i det arbetarproletariat som det kapitalistiska systemet genererar (Laclau 1990: 39).⁶

Vad har hänt mellan åren 1882 och 1908 som kan förklara antagonismens upprinnelse? Med Thompsons och Kosiks

marxistiska perspektiv är *erfarenheten* den instans som gör förändring möjlig. I en polemik med strukturmarxismen skriver Thompson:

klasser är ingenting som existerar separat, ser sig omkring, hittar en fientlig klass och sedan börjar kämpa. Det är tvärtom så att folk kommer på att de lever i ett samhälle som är uppbyggt på ett visst sätt, upplever utsugning, identifierar motstridiga intressen, börjar kämpa om dessa frågor och under denna kamp upptäcker sig själva som klasser och definierar denna upptäckt som klassmedvetenhet (1983: 161).

Vägen till klassmedvetenhet börjar enligt detta perspektiv på verkstadsgolvet och slutar i en insikt om att exploateringen, otryggheten och förtrycket på arbetsplatsen bara kan ändras om det borgerliga samhället omvandlas, via revolution eller reformer.⁷

I det diskursteoretiska perspektivet existerar ingen erfarenhet med direkt tillgång till verkligheten. Det människor tycker sig veta om sig själva och den värld de lever i är alltid förmedlat av diskurser. Vi har nyligen sett att händelsen med kungens besök i Svedala artikulerades olika beroende av vilken diskurs som utgjorde grund för meningstilldelningen.⁸ Det som gör en erfarenhet till en klasserfarenhet är den marxistiska diskursen.⁹ Det är den som konstituerar och positionerar arbetarna som "klasskamrater". Men diskurser vinner inte mark om det inte finns strukturella förutsättningar för det. Vad öppnar för möjligheten? Det är något som den borgerliga diskursen och samhällsstrukturen misslyckas med i konstitueringen av sig själv och subjekten. Den strävar efter att positionera alla som fria och lika individer med valmöjligheter (i strid mot ståndsamhällets rigida sociala ordning), men den förmår inte åstad-

komma det fullt ut i praktiken. Friheten är alltjämt ojämnt fördelad eftersom den framför allt knyts till kapitalägarna. Endast de har till exempel friheten att anställa och avskeda personer efter eget tycke, tillika utbetala den ersättning för arbete som de anser rättvis. Det är dock viktigt, menar Laclau, att inte se den strukturella otillräckligheten och dislokationen i termer av förtryck och frigörelse, det är snarare en fråga om att: "I am simply *thrown up* in my condition as a subject because I have not achieved constitution as an object" (1990:44).

Det är detta strukturella misslyckande som gör förändring möjlig i diskursteorin. Individer lösgörs förvisso från strukturen men det är samtidigt ingen behaglig process. Laclau talar om ett initialt trauma, att människan döms till frihet (frihet i ontologisk mening, icke att förväxla med den liberala frihetssynen) eftersom strukturen inte lyckas ge den identitet som hon är i behov av. Individen *tvings* därför söka förändring (lösning) mer än att denne eftersträvar det. Den frihet som dislokationen öppnar upp gör individer (oberoende av vilja) till politiska subjekt, då de söker lösningar genom att identifiera sig med nya diskurser (Howarth 2004:264). Det är i detta sammanhang som den marxistiska diskursen intervenerar och erbjuder ett alternativ till den borgerliga diskursens tillkortakommande. Den ger många en trovärdig förklaring till den upplevda diskrepansen mellan ideal och verklighet. När lönearbetet i en industrikapitalistisk produktion artikuleras i en marxistisk diskurs får det en annan betydelse. I det samhällsharmoniska perspektivet ses lönen till de anställda som en *skälig* ersättning för arbetsinsatsen. I det marxistiska är den *orättfärdig* eftersom arbetaren endast får betalt för en mindre

del av utfört arbete. Mervärdet tillfaller kapitalägarna. En orätt beskyllning enligt de senare eftersom "mervärdet" utgör betalning för dels arbete, dels ränta på eget investerat kapital.

Kännetecknande för Laclaus och Mouffes postmarxistiska ståndpunkt är att ingen av de antagonistiska diskurserna har rätt i någon absolut mening. Det är inte som inom marxismen möjligt att gå utanför diskurserna (ideologin) och hävda tillträde till sanningen om det kapitalistiska systemets karaktär. Däremot kan de sympatisera med det *politiska* ställningstagande som till exempel den marxistiska diskursen frambringar. Detta är centralt när marxism ska skiljas från postmarxism. För postmarxisten finns ingen "arbetarklass" som objektiv komponent i det marknadsekonomiska systemet, möjlig för lönearbetarna att urskilja och verka i linje med när kunskapen om dess existens infinner sig. Antagonismen mellan kapitalist och arbetare är alltså inte inskriven i formen "säljare av arbetskraft". Det är först när arbetaren gör motstånd som relationen blir antagonistisk (Laclau 1990: 126).

KLASSAMHÄLLET SOM MYT

Arbetarklassen existerar alltså först när den representeras, det vill säga när den kommer till uttryck i ord, ting och handlingar. Att en klassformering verkligen äger rum i Svedala åren kring sekelskiftet 1900 råder det inget tvivel om. Avhandlingen ger en mängd exempel på hur arbetarklassen gör sig synlig och omformar sociala relationer, institutioner och offentliga arenor.

Med diskursteorins perspektiv och begrepp kan processen beskrivas som att den

marxistiska diskursen artikulerar den nya samhällsbildningen som ett klassamhälle där subjekten positioneras i relation till klasstillhörighet. Grunden för tillhörigheten är det ekonomiska systemet som frambringar två antagonistiska klasser; borgarklass och arbetarklass; ägarna till produktionsmedlen och de som endast äger sin arbetskraft. Köparen av arbetskraften har makten på sin sida. Klasskampens målsättning är att ändra detta missförhållande. Människor indelas därför i kategorierna "vän" och "fiende", en sorteringsmall som vi har sett inte ens kungen undgick.

Den marxistiska diskursen politiserar samhället som kapitalistiskt och postulerar det därmed som historiskt specifikt. Det kan och ska förändras. Den borgerliga diskursen hävdar att det är politiskt neutralt och universellt, att det svarar mot människans natur som *homo economicus*. Historien har nått sitt slut. Därför är formeringen av en arbetarklass av vital betydelse. Subjekten positioneras som "klasskamrater" vilket i praktiken innebär konstruktionen av en ny grupp. Detta sker inte med automatik. Gruppbyggnad innebär en (ofta smärtsam) reducering av identifikationsmöjligheter, vissa framhävs som oundgängliga, andra som irrelevanta eller rent av förbjudna. Slagkraften i klasskampen är beroende av enighet och solidaritet. De skillnader som finns i "klassen" måste motverkas, i detta fall individer länkade till motstridiga diskurser och grupperingar med särintressen och avvikande kampmetoder.

Bräckligheten i konstruktionen "klasskamrater" demonstreras i avhandlingen genom vardagsnära beskrivningar av den brutalitet varmed alternativa identifikationer bekämpades (Lindqvist 1987: 111-127). "Svartfötter" och individer med

lojaliteter till godsherrar och "den gamle smedmästaren" råkade särskilt illa ut. Det fanns dessutom en yrkesbaserad hierarki som resulterade i bildandet av flera olika fackföreningar under 1890-talet. Inom dessa utvecklades separata kulturella världar som gjorde det problematiskt för en yrkesstolt gjutare med anor från de gamla bruken att känna att han stod på samma nivå som en hantlangare med bakgrund i lantarbetet. "Arbetarklassen" tog form, men diskursen lyckades inte helt i konstitueringen av subjekten. Identifikationer som destabiliserade klassgemenskapen levde vidare.

Klassamhället är ingen realitet, det görs genom tankar, agens och materialitet till verklighet till följd av den marxistiska diskursens tillfälliga fixering av betydelse. Det är alltså föreställningen om Sverige som ett klassamhälle som skapar arbetare och borgare som antagonistiska klasser. Människor som ansluter sig till den verklighetsuppfattningen tänker och agerar som om det var en objektiv totalitet. Detta sker parallellt med att borgarna hävdar en annan version av samhället som demokratiskt, frihetligt och harmoniskt. Eftersom "samhället" är en ständigt pågående diskursiv strid om hur verkligheten ska förstås och hanteras finns det fog för Laclau och Mouffe att tala om "samhället" som ogenomförbart (1985:111). Det finns ingen struktur bara struktureringar, tillfälliga fixeringar av ett vara som i verkligheten är evigt undanglidande. Därför finns det ett behov av flytande signifikanter, av en art som Laclau kallar *myter*, så betecknad eftersom myter inte hänvisar till något annat än till sig själva (1990:61). Det som möjliggör en ny myt är dislokation. Mytens funktion är att "sy ihop" det dislokaliserade rummet genom att skapa ett nytt representationsrum och därige-

nom lägga grunden till objektivitet. Objektivitet är alltså en myt som blivit hegemonisk, det vill säga antagit så fast form att den uppfattas som odiskutabelt sann i sin återgivning av verklighetens karaktär. Myter är nödvändiga (trots att de i viss mening är missuppfattningar) eftersom det är de som ger mening åt våra handlingar.

DISKURSDISKURSENS SOCIALA KONSEKVENSER

Denna avobjektivering av "klassamhället" kan, hur logiskt grundad den än är i det diskursteoretiska perspektivet, politiskt sett utgöra ett problem för vänsterflanken. I motståndarpolitikernas händer kan "myten" lätt vulgärtolkas som "inbillning". Men vad arbetarrörelsen förlorar i argumentationstyngd vinner den snabbt tillbaka eftersom inte heller högern kan åberopa sanningen om vad "Sverige" är i grunden, eller som Laclau uttrycker det: Any subject is a mythical subject (1990:61). När sakförhållanden avobjektiveras förflyttas de till det *politiska*, det vill säga det som tidigare betraktats som obestridligt sant kan därmed bli föremål för kritisk reflektion, diskussion och förändring. Detta är i korthet Laclaus och Mouffes radikal-demokratiska ståndpunkt (1985, kap. 4). Fundamentet är en radikal historicitet som implicerar en syn på världen som: "...an entirely social construction of human beings which is not grounded on any metaphysical 'necessity' external to it – neither God, nor 'essential forms', nor 'the necessary laws of history'" (Laclau 1990:129). En följd av denna anti-essentialism är att antagonismen mellan arbete och kapital inte kan ses som inneboende i produktionsförhållandena. Det är diskur-

ser som avgör vilken mening "säljare av arbetskraft" ska ges.

Tendensen är tydlig. I likhet med den dominerande trenden i vetenskaps- och samhällsdebatten efter det nyliberala genombrottet rör sig Laclau och Mouffe i sitt teoribyge och politiskfilosofiska argumentation bort från begreppen klass och klasskamp.¹⁰ Jag har inget att invända mot logiken i att andra kapitalismrelaterade kamper som gäller förtryck, diskriminering, miljöförstöring etc. uppmärksammas, men har ändå svårt att förstå varför detta sker när Therborn m.fl. utan tvekan har rätt i att klyftorna mellan klasserna kapitalägare och arbetare samtidigt ökar i ett globalt perspektiv (se även Amin 1998; Harvey 2009; Wilkinson & Pickett 2010).

Det som tydligt drev arbetarna i Svedala var drömmen om ett klasslöst samhälle som fördelar välståndet lika mellan de likställda invånarna. Inom postmarxismen ges inget underlag för en sådan dröm eftersom den diskursteoretiska och radikaldemokratiska ståndpunkten ej tillåter något slut på historien. Alla samhällsformationer är per definition ofullkomliga, konfliktfyllda och därmed tillfälliga (Laclau 1990:130). Den radikala historiciteten är tilltalande på flera sätt och den ligger inte långt från Karel Kosiks tankar kring *praxis* och *det konkretas dialektik* (1978), vilket kan vara en orsak till varför jag personligen finner diskursteori och postmarxism tilltalande. Men vad hade hänt om diskursteorerisk diskurs istället för den marxistiska diskursen varit vägledande för arbetarnas bemötande av situationen i Svedala på 1890-talet? Den radikala avobjektiveringen av till synes fasta strukturer hade säkert verkat stimulerande för kampandan då hoppen om genomgripande förändringar accentueras. Frågan

är dock vad frånvaron av metafysik, det vill säga "en stor berättelse" om en framtid med lyckligt slut, hade inneburit? Är löftet om ständig föränderlighet och tillfällighet tillräcklig som målsättning för att motivera den mödosamma och självuppsäkrande kampen för rättvisa?

NOTER

- ¹ Eftersom syftet i denna artikel främst är av analytiskt slag kommer jag fortsättningsvis att använda beteckningen diskursteori för Laclaus och Mouffes postmarxistiska perspektiv.
- ² Se dock Laclau 1989.
- ³ Bland etnologiska studier som problematiserar klass i relation till diskursteori/postmarxism se t.ex. Martinsson 2006; Lindelöf 2006; Gerber 2011.
- ⁴ Den nationella identiteten ska här som en överordnad identitet. Givetvis är subjektet som alltid fragmenterat i den meningen att individer i olika situationer också positioneras av andra diskurser som "man", "svarvare", "far", "norrlänning" "missionsförbundare" etc.
- ⁵ Det är först när den modernt skolade ingenjören Nils Fredriksson anställs 1893 som verksamheten börjar utvecklas mot ett vinstdrivande industriföretag i konventionell mening (Lindqvist 1985).
- ⁶ I det följande lägger jag tonvikten vid den senare diskursiva striden mellan kapitalägare och lönearbetare eftersom den är grunden för den nya klassidentitetens konstituering.
- ⁷ Märk väl att det utifrån avhandlingens perspektiv inte finns något givet i den processen. Slutsatsen baseras endast på att jag via de källor som står till buds kan se att detta faktiskt *hände* i verkligheten.
- ⁸ Däremot råder det ingen tvekan om att händelsen i sig har ägt rum. Detta sagt för att bemöta det missförstånd om diskursteorin som florerar; att allting "bara" är diskurser och inte verklighet. Den diskursiva karaktären av ett objekt innebär inte att existensen av objektet förnekas (se Laclau 1990:101).
- ⁹ Jag väljer benämningen marxistiska diskurser i stället för t.ex. socialistiska eftersom arbetarrörelsen hade vid denna tid ännu inte splittrats i en

revolutionär (kommunism) och en reforminriktad (socialdemokratisk) gren.

- ¹⁰ Se förordet till andra upplagan av *Hegemony and Socialist Strategy* där författarna skriver: "We could say – paraphrasing Hobsbawm – that the 'short twentieth century' ended at some point in the early 1990s, and that today we have to face problem of a substantially new order" (1985:vii, min kursivering). De talar i det sammanhanget om "epochal changes" vilket enligt min mening är en överdrift och som möjligen förklarar varför traditionella marxistiska begrepp som klass och klasskamp får lite uppmärksamhet.

REFERENSER

- Amin, Samir, 1998. *Kapitalism i globaliseringens tid: Styrningen av vår tids samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Gerber, Sofi, 2011. *Öst är Väst men Väst är bäst: Östtysk identitetsformering i det förenade Tyskland*. Stockholm Studies in Ethnology 5, Södertörn Doctoral Dissertations 54.
- Gustavsson, Klas, 2008. "Inledning", i Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal, *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Göteborg/Stockholm: Glänta/Vertigo.
- Harvey, David, 2009. *Den globala kapitalismens rum: På väg mot en teori om ojämn geografisk utveckling*. Tankekraftförlag.
- Hobsbawm, Eric J., 1994. *Nationer och nationalism*. Stockholm: Ordfront.
- Howarth, David, 2004. "Hegemony, political subjectivity and radical democracy", in Critchley, Simon & Marchart, Oliver (eds.), *Laclau: A Critical Reader*. London: Routledge.
- Kosik, Karel, 1978. *Det konkretas dialektik: En studie i människans och världens problematik*. Göteborg: Röda bokförlaget.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal, 1985. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London/New York: Verso.
- Laclau, Ernesto, 1989. "Politics and the limits of modernity", in *Social Text*, 21.
- Laclau, Ernesto, 1990. *New Reflections on the Revolution of Our Time*. London/New York: Verso.
- Lindelöf, Karin S., 2008. *Om vi nu ska bli som Europa: Könsskapande och normalitet bland unga kvinnor i transitionens Polen*. Göteborg/Stockholm: Makadam.
- Lindqvist, Mats, 1985. "Ingenjör Fredriksson i framtidslandet", i Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar (red.), *Modärna tider: Vision och vardag i folkhemmet*. Malmö: Liber.
- Lindqvist, Mats, 1987. *Klasskamrater: Om industriellt arbete och kulturell formation*. Malmö: Liber.
- Martinsson, Lena, 2006. *Jakten på konsensus: Intersektionalitet och marknadsekonomisk vardag*. Malmö: Liber.
- Therborn, Göran, 2008. *From Marxism to Post-Marxism?* London/New York: Verso.
- Thompson, E. P., 1963. *The Making of the English Working Class*. Penguin Books.
- Thompson, E. P., 1978. "Eighteenth-century English society: Class struggle without class", in *Social History*, Vol. 3, No. 2, pp. 133–165.
- Thompson, E. P., 1983. *Herremakt och folklig kultur: Socialhistoriska uppsatser*. Författarförlaget.
- Torfin, Jacob, 1999. *New Theories of Discourse: Laclau, Mouffe and Zizek*. Malden: Blackwell Publishers Ltd.
- Wilkinson, Richard & Pickett, Kate, 2010. *Jämlikhetsanden: Därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen*. Stockholm: Karneval förlag.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

SUMMARY

Classmates Revisited
A Discussion of Class in a Discourse
Theoretical Perspective
 (Klasskamrater revisited
 Om klass i ett diskursteoretiskt perspektiv)

My thesis *Classmates* was published 1987 and was a late contribution to a theory/political debate that was about to lose its place in the academy. When the Wall fell in 1989, and the neoliberal transformation of Eastern Europe gained momentum, the terms "class" and "class struggle" became obsolete in a world that celebrated the victory of the market economy. However, as many researchers have pointed out, class remains very much a reality. Class should therefore regain its place in critical analysis. New social critical -isms; were formulated in the wake of neoliberalism's global march forward, including a post-Marxism. Prominent in this genre are the discourse theorists Ernesto

Laclau and Chantal Mouffe. In this article it is asserted that the concept of class in the contemporary social context must be used in line with both Laclau's and Mouffe's theoretical/political achievements. Principally, the possibility of using the concept of class within a discourse theoretical framework will be discussed. As a test case, I shall use empirical data from *Classmates*. How are perspectives and analyses affected if Marxism is replaced with post-Marxism? Among other things, it is noted that in the theoretical discourse perspective there exists no *experience* with direct access to reality. Knowledge about the world is always mediated by and through discourses. What, therefore, makes an experience interpretable as a class experience is

Marxist discourse. Such an analytical discourse positions workers as "classmates". For the post-Marxist, however, there is no "working class" as an objective component in the capitalist system. The antagonism between labor and capital is thus not enrolled in the system of production. It is discourses that rather determine what meanings shall be ascribed to the "sellers of labor."

Keywords: class and class struggle, discourse theory, post-Marxism, Marxism, neo-liberalism.

Mats Lindqvist, Professor, Ethnology, Department of Gender, Culture and History, Södertörn University, Stockholm, Sweden.